№6/2026

ADPI
Ilmiy xabarnomasi

AHOLINING IJTIMOIY HIMOYAGA MUHTOJ QATLAMI BANDLIK MASALALARI

Muxtarov Utkirjon Mutalibjanovich
Andijon davlat pedagogika instituti

Annotatsiya.
Ushbu maqolada aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamini ish bilan ta'minlash masalalari, ularning mehnat bozoridagi ishtirokini kengaytirish hamda iqtisodiy va ijtimoiy faolligini oshirishning ustuvor yo'nalishlari yoritilgan. Shuningdek, nogironligi bo'lgan shaxslar, kam ta'minlangan oilalar a'zolari, ishsiz yoshlar, xotin-qizlar va mehnat bozorida raqobatlashishda qiyinchiliklarga duch kelayotgan boshqa ijtimoiy guruhlarni bandlikka jalb etish mexanizmlari tahlil qilingan. Maqolada kasb-hunarga o'qitish, qayta tayyorlash, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy sheriklikni rivojlantirish va munosib mehnat sharoitlarini yaratish orqali aholi bandligini ta'minlashning ahamiyati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar:
ijtimoiy himoya, aholi bandligi, ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlam, mehnat bozori, ishsizlik, kambag'allikni qisqartirish, kasb-hunarga o'qitish, qayta tayyorlash, xotin-qizlar bandligi, yoshlar bandligi, nogironligi bo'lgan shaxslar, tadbirkorlik, ijtimoiy tenglik, munosib mehnat.

Аннотация.
В данной статье рассматриваются вопросы обеспечения занятости социально уязвимых слоёв населения, расширения их участия на рынке труда, а также приоритетные направления повышения их экономической и социальной активности. Кроме того, анализируются механизмы привлечения к трудовой деятельности лиц с инвалидностью, членов малообеспеченных семей, безработной молодёжи, женщин и других социальных групп, испытывающих трудности в конкурентной борьбе на рынке труда. В статье обосновывается значение обеспечения занятости населения посредством профессионального обучения и переподготовки, поддержки предпринимательства, развития социального партнёрства и создания достойных условий труда.

Ключевые слова:
социальная защита, занятость населения, социально уязвимые слои населения, рынок труда, безработица, сокращение бедности, профессиональное обучение, переподготовка кадров, занятость женщин, занятость молодёжи, лица с инвалидностью, предпринимательство, социальное равенство, достойный труд.

Abstract.
This article examines issues related to providing employment opportunities for socially vulnerable groups of the population, expanding their participation in the labor market, and identifying priority areas for increasing their economic and social activity. It also analyzes mechanisms for integrating persons with disabilities, members of low-income families, unemployed young people, women, and other social groups facing difficulties in competing in the labor market into employment. The article substantiates the importance of promoting employment through vocational training and retraining, supporting entrepreneurship, developing social partnerships, and creating decent working conditions.

Keywords:
social protection, employment, socially vulnerable groups, labor market, unemployment, poverty reduction, vocational training, retraining, women's employment, youth employment, persons with disabilities, entrepreneurship, social equality, decent work.

Kirish: Bugungi rivojlanayotgan dunyoda bandlik bozori iqtisodiyot bosqichlarining uzviy qismigina bo'lib qolmasdan odilona va tezkor rivojlanishning bosh tamoyili bo'lib borayotir. Inklyuziv jamiyat - har bir fuqaroning mehnat bozorida ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'lishini ta'minlaydigan ijtimoiy-iqtisodiy tizim bo'lib, unda teng imkoniyatlar, ijtimoiy himoya va iqtisodiy barqarorlik asosiy omillar sifatida qaraladi. Inklyuziv bandlik bozori yosh xususiyati, millati, jinsi va ijtimoiy kelib chiqish jihatlarini ajratmasdan har qanday insonning ishlash, daromad orttish va shu orqali yaxshi yashashga bo'lgan tabiiy ehtiyojini albatta inobatga oladi.

Mehnat bozorining munosabat shakllari, aholininh kam ta'minlangan qismini har jihatdan qo'llab-quvvatlash va yangi shakllanayotgan jamiyatning ijtimoiy-itqisodiy parametrlari atroflicha tahlil etilgan. Shuningdek, inklyuziv bozorni rivojlantirishda yuzaga chiqadigan ba'zi bir muammo hamda ularning yechimlari ham tadqiq qilingan. Fuqarolik jamiyati taraqqiyoti mehnat jabhasi samaradorligini oshirish, yangi ish o'rinlarini yuzaga keltirish va jamiyatdagi

ISSN 2181-4309

illat hisoblangan boqimandalik, kambag‘alikka barham berishda muhim ahamiyat kasb etadi. Hozirgi jarayonda insonlar bandligini ta’minlash, ularga yuqori kasbiy malaka berish innovatsion zamonaviy bilim va ko‘nikmalardan foydalanishga chorlash e’tiborga molik omil sifatida baholanmoqda.

Texnologik taraqqiyot va raqamli iqtisodiyotning jadallashuvi mehnat bozorida yangi talablarni shakllantirmoqda. Xususan, aholining nochor qatlamini o‘rganish, ayniqsa kam ta’minlangan oila farzandlarini zamonaviy bilim va ko‘nikmalar bilan ta’minlash dolzarb masalaga aylanmoqda. Shunga asosan, insonni zamonaviy bilim va ko‘nikmalar bilan qurollantirish boshqacha aytganda investitsiya taqdim etish, uning mehnat bozori va bandlik talablariga, zamon tamoyillariga ixtisoslashuviga olib keladi. Bu yo‘l jamiyatdagi bekorchilik botqog‘iga botib qolgan kishilarning ro‘yobga chiqarish maqomini oshirish borasida e’tiborga molik omil sanalasi.

Davlat siyosatida mehnatni rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar, xususan, yolg‘iz ayollar, boquvchisini yo‘qotgan bolalar, va qarovsiz keksalar hamda ishsiz aholini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha strategiyalarni yangi bosqichga olib chiqish lozim. Qayd etilgan maqsadlarni amalga oshirishda ta’lim va ilmiy faoliyatimizda sifat ko‘rsatgichlarini yuksak darajada ta’minlab berishga erishish lozim.

Adabiyotlar tahlili: A.Trinadsatko, 2019-2020 yildagi “Kovid-19” pandemiya sharoitida salomatlik nuqsoni mavjud insonlarning ishsizlik davridagi ruhiy holatini o‘rgangan [1]. Olimning keltirishicha, “Nogironlik ijtimoiy hodisa sifatida jamiyat tomonidan o‘z fuqarolariga nisbatan shakllangan jismoniy va ijtimoiy to‘siqlarning oqibati bo‘lib, ular jamiyatda qabul qilingan oddiy inson me'yorlariga mos kelmaydi. Nogironligi bo‘lgan shaxslarning mehnatga jalb etilishiga ko‘maklashish, ularning muvaffaqiyatli ijtimoiy moslashuvi va integrasiyalashuvi sharti sifatida davlat ijtimoiy siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanishi ta'kidlanadi. Mehnat bozori rivojlanishining darajasi va bozorda ishtirok etuvchi kuchlar: tadbirkorlar, mehnatkashlar va davlat o‘rtasida ma'lum davrda erishilgan manfaatlar balansini aks ettiruvchi ijtimoiy munosabatlar tizimi sifatida vujudga kelgan” [2].

Bizningcha, bu tamoyillar, bir-birini to‘ldiruvchi determinantlar bo‘lib, ularning har biri mehnat bozorida alohida xususiyatni ifoda etadi. Lekin, mehnat bozori boshqa bozorlardan farq qiladi. Sababi, unda, regulyatorlik vazifasini iqtisodiyot boshqarmaydi, balki, ijtimoiy, psixologik omillar bilan ham to‘ldiriladi. Bugungi kunda, bandlik bozorida ish beruvchi va xodim o‘rtasidagi munosabatlar tahlil etilar ekan, bunda quyidagi olimlarning izlanishlarini keltirib o‘tmaslik joiz emas. Misol uchun, R.J.Erenberg va R.Smit fikrlariga asosan, “Mehnat bozori faqat mehnatni xarid qiladigan va sotadiganlardan iboratdir” [3].

Metodologik qism: Mazkur bob insonparvarlikni rivojlantirish va uning maqsadli tamoyillaridan biri bo‘lgan sahovatpeshalikni, mehr-oqibat, ezgulikni ilgari surish bilan birga iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari mehnat bozorining kelajakdagi tendensiyalarini aniqlash hamda ishsizlik darajasini kamaytirishga qaratilgan amaliy mexanizmlarni taklif etish uchun ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

ISSN 2181-4309

“Ta’lim tizimining barcha quyi bo‘g‘inlari qatorida bizning oldimizga qo‘yilgan yordam ijtimoiy mas’uliyatni to‘la his qilgan holda odamlarni ishli va savodli qilish masalasi dolzarb hisoblanadi” [4]. Malaka qanchalik yuqori bo‘lsa, jamiyatdagi bandlik darajasi ham shunchalik barqaror bo‘ladi.

Insonlarni ijtimoiy himoya qilish jarayoni bir kun, bir hafta yoki bir oy ya’ni muvaqqat amaliyot emas, balki ularni hayot va turmush mushkulotlari sabab tushib qolgan sinovlar girdobidan xalos qilish, ularga jamiyatning boshqa vakillari kabi farovonlik yorug‘ istiqbol, munosib turmush tarzi ato etishga yo‘naltirishga doimiy jarayon bo‘lishi kerak. Prezidentimiz faoliyatining dastlabki kunlaridanoq mansabdor rahbarlar va davlat tuzilmalari, keng omma bilan qanday tarzda muloqot qilishi kerakligi haqida asoslangan yetarlisha tushunchalar berdi. Ozgina vaqt ichida xalq va davlat muloqot jarayoni so‘zlardan iborat bo‘lib qolmay, mamlakatdagi har bir inson turmushida o‘z samarasini bermoqda, namoyon bo‘lmoqda. Davlat tuzilmalari bugungi kunda keng omma bian ochiq muloqot qilishga, kishilarning orzu-armon, dardlarini eshitishga “pastga tushib” ishlashga o‘rgandi. Xalq va davlat o‘rtasida ochiq muloqot liniyasi paydo bo‘ldi. OAV da so‘z erkinligi yuzaga kelib, qator ilmiy suhbatlarda, to‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqot limniyasi yuzaga kelib, aholi bilan muloqotlarda. Shuningdek, ayrim telekanallarning tanqidiy-tahliliy chiqishlarida uzoq vaqtdan beri yechim kutayotgan katta-kichik muammolar hal etildi. So‘nggi yillarda Yangi O‘zbekistonda ro‘y berayotgan ijobiy voqealar va o‘zgarishlar keng jamoatchilik nigohidan chetda qolayotgani yo‘q.

Shunga qaramay, yordamga muhtoj aholiga nisbatan jamiyatda azaldan shakllanib qolgan kamsituvchi qarashlarning mavjudligi hamda ularning deyarli barchasi zamoniy ijtimoiy xizmat bilan qamrab olinmagani, ba’zi chekka qishloqlarda hali ham turmush darajasini haminqadarligi o‘z yechimini kutayotgan muammolar mavjudligini isbotlaydi.

Oldingi davrlarda moddiy yordamga muhtop kishilar qatlami tabiiy hol deb kuzatilgan bo‘lsa bugungi dunyo sharoitlarida hayotning hamma tamoyillari ilg‘or qarashlar bilan baholanmoqda. Endilikda, uyda, maktabda, mahallada ibtidoiy qarashlar emas, balki yangicha qarashlar bilan inson turmush tarzini yaxshilash kun tartibidagi masala bo‘lib turibdi. Shu o‘rinda savol tug‘iladi, kimlar ijtimoiy yordamga muhtoj? Kam ta’minlangan qatlam qaysi? Bu savollarga “Mehribonlik uy”larining tarbiyalanuvchilari, chunonchi, ota-onasi uzoq vaqt xorijdan qaytmayotganlar, darddan azob chekayotgan nogironlar, adashib jinoyat iziga kirgan yoshlar, boquvchisini yo‘qotgan nuroniylar, ijtimoiy sog‘lomlashtirishga muhtoj jazoni ijro etish muassasasidan qaytganlar, o‘sma va ruhiy kasallikka yo‘liqqanlar, tang vaziyatdagi oilalar shular sirasiga kiradi.

Oydinlashadiki, ba’zilar muvaqqat ko‘makka, boshqalar esa doimiy qarovga muhtoj shu sabab, yuzaga kelgan mushkulotlarni samarali hal etishga qaratilgan yechim topish davr talabi edi, topildi. Horij tajribasidan kelib chiqib aytish mumkinki, ijtimoiy himoya ijtimoiy ta’minot hamda ijtimoiy faoliyatga bo‘linadi.

1. Ijtimoiy ta’minot tuzilmasi - davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanadigan pensiya jamg‘armasi ajratadigan turli moliyaviy to‘lov tizimlarini qamrab oladi.

ISSN 2181-4309

2. Ijtimoiy faoliyat tuzilmasi - shaxslarga individual hamda ijtimoiy qiyinchiliklarni yengib o‘tishga ko‘maklashish ularning ishga yaraydigan toifasini qo‘lidan keladigan ishlar bilan band qilish va sog‘lomlashtirishga ko‘maklashuvchi tuzilma sanaladi.

Ijtimoiy himoya qilish tizimining samaradorligini ta’minlash uchun yagona muvofiqlashtiruvchi organ faoliyati kerak bo‘lib, u ijtimoiy himoya va ijtimoiy ishni samarali amalga oshirish uchun tuman tizimidan boshlab, barcha davlat tuzilmalari hamda nodavlat tashkilotlari bilan hamkorlikda ish olib borishi lozim. Ushbu organ turli me’yoriy-huquqiy hujjatlar bazasini ishlab chiqish, turli tashkilotlar tomonidan ularning vazifalaridan kelib chiqqan holda ijtimoiy ta’minot dasturining amalga oshirilishi va boshqarilishini monitoring qilish uchun mas’ul bo‘lishi lozim.

Ijtimoiy himoya tizimining unumdorligini oshirish uchun yagona asosiy tuzilma kerak bo‘lib, u yuqoridagi har ikki tuzilmani o‘z ichiga qamrab tuman darajasidan tortib, davlat va nodavlat tuzilmalari bilan birgalikda uzviy faoliyat ko‘rsatisdh kerak. Bu organ turli tuman hujjatlar bazasini shakllantirib, boshqa tashkilotlarning ijtimoiy himoya sohasida olib borayotgan faoliyatlarini boshqarishi, tartibga solishi va kuzatishi kerak.

Professional ijtimoiy tuzilma zamirida muayyan ixtisosga ega mutaxassislarning ishlash jarayoni yangi tuzilma shakllantirish, mavjudlarini esa jahon talablari asosida baholash, xizmat turlarini ko‘paytirish sifat darajasini yaxshilash, xizmat qilayotgan shaxslarning toifasini ko‘tarish kabi omillar dolzarbdir. Bu jarayon “Keys menejment” tamoyili asosida bajarilib bunda shikoyatchining arizasi ko‘rib chiqiladi, ehtiyojmand qatlamning imkoniyati chamalanadi. Turmush tarzi va salomatligi hisobga olinadi va shular asosida yo‘l-xarita tuziladi. Ushbu xizmatlardan istifoda etish ko‘lami kengayadi, ulardan foydalanish borasida qulay shakllar ishga solinadi. Ko‘zlangan muddao muvaqqat chora-tadbir emas, balki yordamga muhtoj shaxsni tang vaziyatdan, ruhiy qiynoqdan chiqarishga qaratiladi. Bu borada jismoniy va qaliy mehnat turlari ishga yaroqlilarning o‘z layoqatiga qarab taqsimlanadi.

Yuqorida biz aytib o‘tgan faoliyatni amalga oshirishda albatta raqobatbardosh oqil kadrlar xizmati zarur bo‘ladi. Aholini har tomonlama ijtimoiy himoya qilishda xuquq-tartibot, sog‘liqni saqlash mahalla fuqarolar yig‘ini, boshqa turli tashkilotlar o‘zaro hamkorlikda ishlashi zarur. Ahamiyatlisi shuki, mamlakatimizdagi uchta oliygohda bir necha o‘quv yili davomida tuzilma faoliyati bo‘yicha kadrlar yetishtirilgan, lekin ularning xech biri davlat organlarida shtat birligi yo‘qligi uchun faoliyat ko‘rsata olmagan.

Natijalar: Bandlik tizimi ko‘ngildagidek ishlasa, hozirda kelajakka intilayotgan oliy o‘quv yurti bitiruvchisi diplom olgandan so‘ng ikkilanib qolmaydi va ijtimoiy himoya tizimida o‘rnak ko‘rsatib ishlashi mumkin bo‘ladi. Mutaxassislik diplomi bo‘lsada tizimda ishlamayotgan shaxslarning ish o‘rnini topishida ko‘maklashish tizimda tanqidga molik jihatlar borligini ko‘rsatadi. Hozirgi kunda mamlakatimizga ikki toifa: ijtimoiy himoya hujjatlarini tom ma’noda mukammal yuritadigan savodli menedjer hamda qarovchisini yo‘qotgan kimsalarga mehribonlik va qalb qo‘ri bilan qaraydigan beminnat hamshiralar safi kerak. Yangi O‘zbekiston sharoitida bunga alohida e’tibor qaratilmoqda. Ilgari yaratilgan kadrlar tanlash siyosati hozirgi kunda nazariyotdan amaliyotga o‘tib sohada ijobiy yutiqlar ko‘zga tashlanmoqda.

Yordamga muhtoj kishilarning o‘zi bajaradigan ishi orqali farovon kelajagini belgilashi ahamiyatlidir. Ko‘pgina xizmatlar keyinchalik fuqarolik jamiyati kuchi bilan ro‘yobga chiqadi. Hukumat esa bu borada reestr tuzadi, meyoriy huquqit hujjatlar bazasini ishlab chiqadi. Himoyaga muhtoj insonlar hayotini yaxshilash uchun xususiy yakka tartibdagi tadbirkorlar, nodavlat tashkilotlar, homiylar, lozim ko‘rilganda xalqaro donor tashkilotlarni ehtiyojmandlarni qo‘llab-quvvatlashga jalb qiladi. Asta-sekin jahondagi ko‘plab rivojlangan davlatlarda bo‘lgani kabi himoya tizimi ham o‘zgarib boradi. Bugungi kunda Qozog‘iston, Rossiya va Belorusiyada ijtimoiy himoya tizimida ilg‘or amaliyotlar qo‘llanilayotgani ko‘zga tashlanmoqda.

Masalan, tadqiqot davomidagi kuzatishlarimiz shuni ko‘rsatdiki, Rossiya Federatsiyasida qarovsiz qolganlarga g‘amxo‘rlik qiladigan “Nochlejka” jamoat tashkiloti bor. Bu tashkilot uysizlarga boshpana beradi, tunlari esa bir necha oshxona bilan kelishgan holda (kafelarda buni “fudshering” dasturi deyiladi) issiq ovqat tarqatadi. “Nochlejka” xizmatchilari qarovsiz qolganlarga tibbiy ko‘rikdan o‘tishda ish topishda, hujjat rasmiylashtirishda, vaqti kelganda o‘z olisa bag‘riga qaytishga ko‘maklashadi. “Nochlejka” sahovatli sarmoyadorlardan ust-bosh va mablag‘ yig‘adi. Shuningdek, tashkilotning e’lon taxtasi mavjud bo‘lib unga qidirilayotgan qarindoshlarning surati qo‘yiladi.

Bugungi kunga kelib farovonlikni oshirish va jamiyatga yuk bo‘lmasligi uchun qariyalarva mehribonlik uylari tizimini isloh qilish kerakka o‘hshaydi ya’ni usbi tuzilma doirasida tarbiyalanuvchilar va ishga yaroqli keksalar uchun ularning quvvati va layoqatiga bog‘liq ish o‘rinlari tashkil qilish mumkin. mazkur ishxonalarda qaramoqdagi keksalar to‘rt devorli xonalarda yotish, kunduzi ruhiy tushkunlikda kunni kech qilish o‘rniga o‘zaro jipslashib fikr almashib mehnat bialn band bo‘lishi mumkin. Aytish mumkinki, ba’zi bir qariyalar g‘ayratni tark etmagan, yoshlikda yoki nafaqaga chiqquncha o‘zlari shug‘ullangan kasbu kor va mashg‘ulot, hunar ko‘nikmalarini tark etmagan bo‘ladi. Yuqorida aytilgan maroqli mehnat markazlari bugungi kunda AQSH va Shvetsiyada bor.

Bu ikki davlatda maxsus qarovga muhtoj keksalar uchun ijtimoiy xizmatchi bo‘lib u bir so‘z bilan aytganda keksa va qarovsiz uy sohibiga qaraydi, parvarish qiladi, shuningdek, barcha uy yumushlarini bekamu-ko‘st ado etadi. Hayotiy misollardan ma’lumki, Turkiya davlatida istiqomad qiluvchi yolg‘iz qariyalarning ko‘pchiligi befarzand va yolg‘iz emas, faqatgina ularning dilbandlari xorij davlatlarda ishlaydi. Bu qariyalarga ijtimoiy xizmat xodimlari, xamshiralar xizmat ko‘rsatadi. Shuningdek, davlatlardagi valanyorlar ham bunday qariyalarning joniga oro kiradi. Rivojlangan Xitoy va Singapur davlatlarida harajat talab qilmaydigan TAY-ChI xizmati [5] mavjud bo‘lib, bu xizmat qariyalarni e’tibor bilan parvarishlab xatto toyib ketishidan ham asraydi. Chunki, bu xol Yoshi kata odamlarning sog‘ligiga ancha rahna solishi mumkin.

Ahamiyat qaratilishi lozim bo‘lgan omillardan yana biri - nogironligi bo‘lgan insonlarning holatidir. Bu fikrimiz isboti sifatida ikkita misol keltiramiz. Bunday shaxslar o‘z yashash joylarida yoxud kasalxonalarda ko‘zga tashlanmaydi. Ya’ni keng va atrofdagi hayotga qo‘shilish imkoniyatlari cheklangan. Tahmin qilish mumkinki, ularning ba’zi toifalari katta ommaga ko‘rinishdan uyalsa, ikkinchi toifa uchun tana va nutq imkoniyatlari cheklangan, mana shu ikki

sabab yuqoridagi holatni keltirib chiqaradi. Qator rivojlangan mamlakatlarda nogironligi bo‘lgan ijnsonlarni aholi gavjum va ko‘ngilochar joylarda ko‘plab uchratish mumkin. Bizda esa buning aksi. Bizning jamiyatda esa noto‘g‘ri stereotiplar shakllangan bo‘lib, nogironligi bor inson mavjud oilalar bu xodisani genetik sir deb hisoblab keng ommadan yashirib suniy izolatsiyaga oladi. Natijada imkoniyati cheklangan inson tashqi dunyodan butkul uziladi. Bundan tashqari, jamiyatimizda bunday farzandlarni parvarishlayotgan ota-onalar bola uchun ozgina yordam pulidan boshqa xech narsa olmaydi. Asosiy yuk va mas’uliyat oilada onaga tushadi. Ota bo‘lsa har doim ham bunday bolani qabul qila olmaydi. Shu boisdan, nogiron farzand o‘stirayotgan oilalarga insoniy ko‘mak, bandlikni ta’minlash markazlari vositasida yordam berishi kerak. Bugungi kunda jamiyatimizda mana shunday yordam markazlariga yanada ehtiyoj bor. Bu masalada G‘arb mamlakatlari ancha ilgarilab ketgan, ularda oilaga maxsus ijtimoiy ko‘makchi tayinlangan bo‘lib, u savdo sotiq, ovqat va uy yumushlarida onaga madadkor bo‘ladi. Natijada, ona hayotda emin erkinroq harakat qiladi. Bunday vaziyatda ona farzandini maxsus internatlarga topshirmasdan o‘z qo‘li bilan mehr himoyasi ostida ulg‘aytiradi.

O‘sha mamlakatlarda oilaviy tazyiqlardan saqlovchi maxsus markazlar bo‘lib, ruhiy tushkunlikka tushgan ayollarga himoyachi bo‘ladi. Ishsizlik oqibatida kelib chiquvchi ijtimoiy noqulay vaziyat bunday bolalalarni parvarishlashga imkon bermaydi. O‘zbekistonda ham yolg‘iz ayollar va ularning farzandlari uchun keng imkoniyatlar va moddiy yordam tizimi ishlab chiqilgan bo‘lib, bunday munosabat ular va farzandlari hayotida yangi muvaffaqiyat va mehnat mahsulini bunyod etilishi uchun zamin hozirlamoqda [6].

Taraqqiy etgan davlatlarda ijtimoiy himoya hamda palliativ ko‘mak markazlari faoliyati namunali bo‘lib, palliativ ko‘mak - salomatligini tiklash imkoni yo‘q bo‘lgan kasallikka yo‘liqqan nogironlarning ruhiyatini tiklaydi. Masalan, xavfli o‘simta kasalligiga chalingan bolalar uchun to‘siqsiz ijtimoiy yordam paketi ajratiladi. Natijada esa bunday bemor bolalar umrining so‘nggi oylarini og‘riqsiz kechirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Soha mutaxassislari ma’lumotlariga tayanib aytish mumkinki, yiliga 100 mingga ayqin insonlar turli darajadagi onkologik xastaliklarga yo‘liqadi.

Bizningcha, bunday xizmatlarni O‘zbekistonda ham zamonaviy usullarini tadbiq etish, hamda uni tajribalarga asosan holda milliy modelini ishlab chiqish zaruratga aylanmoqda. Buning uchun ijtimoiy qilish mexanizmlarini samarali faoliyati uchun barcha imkoniyatlar bor. “Davlat organlarida aniq vazifalar asosida o‘tkazilayotgan islohotlar zaminida nogironlar bandligini ta’minlashga yordam beruvchi ijtimoiy xizmat ko‘rsatishning aniq rejasi hamda uslubiy islohotining aniq “manzarasini ko‘rish” mumkin [7].

Aholining ijtimoiy yordamga ehtiyojmand qizmiga hamjihatlikda madadkor bo‘lish, millatimizga xos an’ana sanaladi. Bunday an’analar kishilarni bir muddao atrofida jipslashtiradi. Bahamjihat insonlar jamoasi hayot daraxtining o‘q tomiridir. Davlatimiz rahbari “Kambag‘allikni kamaytirish - bu aholida tadbirkorlik ruhini uyg‘otish, insonning ichki kuch-quvvati va salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarish, yangi ish o‘rinlari yaratish bo‘yicha kompleks iqtisodiy va ijtimoiy siyosatni amalga oshirish, demakdir” [8], deya utqitadi.

Muxokama: Iqtisodiyot tamoyillarga ko‘ra, “qashshoqlik qashshoqlikni chaqiradi”, ya’ni ishsizlik ijtimoiy himoyaga muhtojlar qatlamini ko‘payishiga olib keladi. Ushbu xolatda:

- ijtimoiy ko‘makka ehtiyoji bor qatlam ta’lim va tibbiyot uchun zarur bo‘lgan mablag‘ toppish imkoniyatiga ega emas. Buning natijasida inson aqliy salohiyati ham pasayadi va bu pirovardida kambag‘allik xodisasiga ro‘baro‘ qiladi;
- ishsizlikdan aziyat chekuvchilarning daromadi ozaygan sari ularning iste’mol savatchasi ham torayadi. Natijada sanoat, qishloq xo‘jaligi va turli xizmatlarga talabi kamayadi. Bunday sharoitda iqtisodiy taraqiyyot turg‘unlikda qoladi. Byudjet hamda ijtimoiy himoya imkoniyatlari yo‘qqa chiqib tanazzulga uchraydi;
- ko‘pincha ishsiz aholi ayniqsa, salomatlik imkoniyatlari cheklangan insonlar yuqori daromadga ega, hayoti farovon toifadan aksariyat hollarda farq qiladi. Ulardan ijodkor va tadbirkorlik salohiyati bor insonlarning shakllanishi kam kuzatiladi. Jinoyatga moyillik ham aynan kam ta’minlangan oilalar ichida ko‘p bo‘ladi.

Yo‘qchilik va qashshoqlikni shakllantiradigan sabablar inson kapitali taraqqiyotiga ham iqtisodiy o‘sishga ham zarba beradi. Ijtimoiy himoya faqat mablag‘ emas, ayni chog‘da insonlarni hayot chigalliklaridan halos qilishga qaratilganligi bilan ijobiy va katta ahamiyat kasb etadi. “Rivojlangan mamlakatlarda 1990 yillardan boshlab nafaqa ko‘rinishidagi ijtimoiy yordam oluvchilarni rasmiy tadbirkorlikka jalb qilish uchun majburiy talablar joriy qilingan” [9]. Bunday tajriba joriy etilgan AQSH, Yangi Zelandiya, Angliya, Janubiy Korea kabilarda aholining ish bilan ta’minlash darajasi yuqori.

Xulosa qilib aytganda, turli tadqiqotlar natijalari shuni ko‘rsatadiki, kambag‘allikdagi inson farovonligini faqatgina daromadlarga asoslangan baholash o‘rniga boshqa ko‘p kriteriyali tizimlari bilan o‘lchash kambag‘allikka qarshi kurashishning samarasini yanada oshiradi. Kambag‘allik bu faqatgina daromadlar emas, bu turli o‘lchamli (toza ichimlik suvi, sog‘liqni saqlash, sanitariya holati, boshqa zarur xizmatlar) hayot sifatini ifodalovchi ko‘rsatkichdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Тринадцатко А.А. “Состояние занятости инвалидов в России в предпандемический и пандемический периоды” // Социодинамика. 2021. № 3. С. - 47. www.economyjournal.uz

2. Никифирова А.А. Рынок труда: занятость и безработица. М.: Международные отношение. 1991. С. 84 с.

3. Эренберг Р.Д., Смит Р.С. Современная экономика труда: Теория и государственная политика. 1996- М.: МГУ.

4. Axmedov S.E. Ta’lim, fan va ishlab chiqarish integratsiyasida intellektual salohiyatli yoshlar – mamlakat taraqiyotining kafolati “ ta’lim, fan va ishlab chiqarish integratsiyada intellektual salohiyatli yoshlar - mamlakat taraqqiyotining muhim omili”.// XIII respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. - Samarqand: SamDAQI, 2016. B.3-4.

5. Tay Chi - bu ichki energiya, muvozanat va ongni rivojlantirishga qaratilgan an’anaviy Xitoy jang san’ati va mashqlar tizimi. Bu sekin, oqimli harakatlar va chuqur nafas olish texnikasi bilan ajralib turadi. Tay Chi o‘zining jangovar jihatlaridan tashqari, ko‘plab sog‘liq uchun

ISSN 2181-4309

foydalari, stressni kamaytirish va meditatsiyaga o‘xshash fazilatlari uchun keng qo‘llaniladi. https://rolecatcher.com/uz/skills/knowledge/health-and-welfare/health/tai-chi/

6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni. “Kam ta’minlangan oilalarga moddiy yordam ko‘rsatish hamda kambag‘allik bilan kurashish ko‘lamini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. 2021 yil 11 avgust. PF-6277-son.

7. O‘zbekiston respublikasi Prezidentining Qarori. “Nogironligi bo‘lgan shaxslarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, ularning bandligiga ko‘maklashish hamda ijtimoiy faolligini yanada oshirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”. PF- 2021-yil 21-dekabr, PQ-57-son.

8. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. T., “O‘zbekiston”. 2021 yil –B.356.

9. Sherjanov S. O‘zbekiston aholisini ijtimoiy himoya qilish strategiyasi. Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences, 2022. 2(13), -B.132-138

